УДК 81'373.46/22

DOI: 10.12958/2227-2844-2019-3(334)-104-113

Матвєєва С. А.,
кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри прикладної лінгвістики, порівняльного мовознавства та перекладу Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна
sam141175@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-8357-9366

ЛЕКСЕМА *БІЖЕНЕЦЬ* ЯК ОСНОВНИЙ ВЕРБАЛІЗАТОР КОНЦЕПТУ *БІЖЕНЕЦЬ* У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Проблема біженства не є новою. Вона супроводжувала всю історію людства поруч із війнами і конфліктами. Лишаючись проблемою комплексною і донині нерозв'язаною в різних площинах життя суспільства, питання біженства вимагає особливої уваги фахівців соціально-гуманітарних галузей науки з різних точок зору.

Через антропоцентричний та соціально-орієнтовний характер явища біженства термін *біженець* належить одразу до декількох терміносистем і набуває різних тлумачень і відтінків термінологічної семантики в залежності від екстралінгвістичних підстав, які акцентують на певних складових цього явища і, відповідно, визначають його термінологічний зміст. Специфіка процесу вербалізації концепту БІЖЕНЕЦЬ у сучасній українській юридичній мові є центром уваги цього дослідження.

Проблема вербалізації концептів мовних картин світу є об'єктом уваги дослідників останніх років. У вітчизняному мовознавстві цьому питанню присвячені роботи О. Бондаренка, Л. Глухової, І. Голубовської, В. Жайворонка, В Іващенко, О. Олійник, Т. Попової та інших. Щодо закордонних розвідок, вагомий внесок зроблено в працях М. Алефіренка, С. Воркачова, В. Карасика, О. Кубрякової, В. Маслової, Г. Слишкіна, О. Урисон та інших.

Питаннями, які, за нашими даними, на сьогодні не мають вирішення і потребують комплексного вивчення в межах загальної проблеми, що досліджується, є наступні: 1) змістове наповнення й семантичний обсяг лексеми *біженець* у терміносистемах різних наукових галузей, 2) екстралінгвістичні чинники, що впливають на зміст та семантичні зміни в значенні терміна *біженець*, 3) специфіка мовної реалізації когнітивної терміноструктури *біженець* у сучасній українській мові.

Метою нашої роботи є дослідження процесу вербалізації концепту БІЖЕНЕЦЬ у сучасному українському юридичному дискурсі. Об'єктом

розвідки є концепт БІЖЕНЕЦЬ, предметом – лексична одиниця *біженець* як основний вербалізатор концепту БІЖЕНЕЦЬ.

В роботі використані методики, спрямовані на лінгвістичний аналіз семантичного наповнення вербалізаторів концептів, а саме: аналіз словникових дефініцій, компонентний аналіз, елементи етимологічного аналізу.

Когнітивні структури як ментальні образи знаходять вербальну реалізацію в мовних формах. Лінгвістична реконструкція цих когнітивних структур дозволяє побудувати концептуальні моделі через мовну реалізацію термінопонять і встановлення зв'язків між ними в межах термінологічної мережі певної галузі. Дослідження концепту з урахуванням специфіки розвитку його мовних реалізацій і особливостей поточної дискурсивної ситуації дозволяє вийти на рівень розуміння шляхів вербалізації ментальних образів через мовні репрезентації, систематизації мовних способів репрезентації концептів та реконструкції фрагментів професійних мовних картин світу. Тобто через вивчення мовної форми з'являється можливість вивчення внутрішньої структури концепту.

Світові події сьогодення змушують подивитися по-новому на проблеми семантичного поля *міграція*. Зміщення меж значень термінологічних одиниць на позначення осіб, що мігрують, поява нових явищ у сфері міграції й лексичних одиниць на позначення цих явищ, зміна юридично-правового статусу таких осіб – всі ці фактори привертають увагу до концептуальної сфери міграції, серед одиниць якої і концепт БІЖЕНЕЦЬ із лексемою *біженець* як основним вербалізатором концепту.

Тлумачний словник української мови містить наступні визначення лексеми *біженці*: «1. Люди, що залишають місце свого проживання під час війни або стихійного лиха. 2. Люди, які внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками расової, національної належності тощо залишають місце свого проживання» (Великий, 2005, с. 80). Обидва визначення вказують на людину, яка не із своєї волі залишила місце свого проживання.

З точки зору етимології поява і оформлення цієї лексичної одиниці демонструє його слов'янське походження (*біженець* – «втікач; від ст. сл. бѣжати – втікати. Бѣжелец – бѣглец, бѣгун, збѣр» (Іларіон, 1979, с. 139) й морфологічний спосіб словотвору (див. Таблиця 1).

Таблиця 1. Фрагмент кореневого гнізда слів із коренем *біг-* (Карпіловська, 2002, с. 55)

<table>
<tr><td rowspan="3">Біг-ти</td><td rowspan="2">біж-енець (утікач)</td><td>біжен-ств(о)</td></tr>
<tr><td>біжен-ськ(ий)</td></tr>
<tr><td colspan="2">біж-енк(а) (утікачка)</td></tr>
</table>

Одиниці *біж-енець / біж-енк(а)* утворені безпосередньо від базової одиниці гнізда *біг-ти* суфіксальним способом, тобто представляють словотвірну парадигму першого ступеню похідності, а словотвірний ланцюжок цих одиниць складається з п'яти членів.

Отримавши розвиток із плином часу, назване явище стає об'єктом професійної уваги різних соціально-гуманітарних галузей життя суспільства. Лексема загального вжитку набуває змісту, необхідного для обслуговування певних наукових галузей, тобто відбувається переосмислення лексичної одиниці загальної мови, що відбивається у процесі термінологізації мовної одиниці.

Означившись як наслідок війни, проблема біженців, перш за все, привертає увагу дослідників історії. Енциклопедичний довідник «Історія війн та збройних конфліктів в Україні» визначає, що *біженці* – це «особи, які з метою уникнення реальної чи ймовірної загрози насильства за власним бажанням переміщуються у межах країни (національні біженці) або за межі кордонів країни (міжнародні біженці)» (Історія, 2004, с. 71). Енциклопедія історії України зауважує, що проблема біженців хоча і існувала перед Другою світовою війною, але офіційно статус біженця було оформлено після подій війни в документах Організації Об'єднаних Націй: «Біженець – це особа, яка покинула країну громадянином якої вона є, чи попереднє звичне місце свого проживання, або особа, яка перебуває поза межами своєї країни чи звичного місця свого проживання і яка, незалежно від того, зберегла вона своє громадянство чи ні, стала жертвою нацистського чи ін. режимів, що брали участь у ІІ світ. війні на боці гітлерівців, чи жертвою режимів, які допомагали Німеччині та її сателітам» (Енциклопедія, 2005, с. 271).

З точки зору політології під *біженцем* розуміється «статус осіб, який згідно з міжнародним правом, насамперед з Конвенцією ООН (1951) "Про статус біженців" та Протоколом до неї (1967), виникає внаслідок обґрунтованого побоювання з боку осіб стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних переконань» (Політологічний, 2005, с. 64). Проте в словнику висловлюється думка про те, що таке визначення статусу біженців є «неактуальним, застарілим і не відповідає реаліям і проблемам кінця XX – початку XXI ст.» (Політологічний, 2005, с. 65), і Політична енциклопедія 2011 року вже описує біженців як «осіб, які залишили країну свого постійного проживання (як правило, країну громадянства) внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань та не можуть або не бажають користуватися захистом цієї країни через такі побоювання» (Політична, 2011, с. 62).

До тлумачення явища біженців долучається і дипломатія («особи, що покинули країну, в якій вони постійно проживали, через переслідування, військові дії або інші надзвичайні обставини» (Камінська, 2014, с. 20), і соціологія («особа, яка залишила країну, де вона постійно проживала (була громадянином), внаслідок переслідувань, воєнних дій чи інших надзвичайних обставин» (Біленький, 2006, с. 33), і етнократологія («іноземці, які змушені покидати рідні місця через різні

соціальні (війни, революції) та стихійні лиха або через політичні, релігійні, етнічні переслідування чи внаслідок обґрунтованих побоювань стати їх жертвами» (Етнократологічний, 2007, с. 58), і навіть соціальна педагогіка та соціальна робота («особа, яка вимушено покинула своє місце проживання. Біженцями особи можуть бути як у межах власної країни, так і покидаючи її» (Тлумачний, 2017, с. 21), «особа, що покинула місце постійного мешкання внаслідок військових дій, переслідування або інших надзвичайних обставин» (Кизименко, 2000, с. 9).

Для розуміння галузевої специфіки визначення поняття *біженець* у межах кожної науки застосовано процедуру компонентного аналізу та співставлення семної структури й диференційних семантичних ознак цього термінознака (див. Таблицю 2).

Таблиця 2. Семний склад термінолексеми *біженець* за галузевими тлумачними словниками.

	Історія	Політо-логія	Дипло-матія	Соціо-логія	Етнокра-тологія	Пед-ка, соц. роб.
Особа	*	*	*	*		*
Статус		*				
Вимушений						*
Іноземці					*	
Громадянство	*	*		*		
Соціальна група		*				
Національність, етнічний		*			*	
Політичний		*			*	
Віросповідання, релігійний		*			*	
Раса		*				
Війна, військові / воєнні дії	*		*	*		*
Революція					*	
Стихійні лиха					*	
Надзвичайні обставини			*	*		*
Обґрунтований		*			*	
Переслідування		*	*	*	*	*
Побоювання		*			*	
Країна	*	*	*	*		*
Місце проживання, мешкання, рідні місця	*				*	*
Міжнародне право, Конвенція, протокол		*				
Захист		*				
Жертва	*	*			*	
Нацистський, гітлерівці, Німеччина	*					

Проведений аналіз демонструє, що жоден компонент лексичного значення цього термінознака не повторюється в усіх визначеннях, що говорить на користь галузевого акценту у визначенні термінів. Нас же цікавить юридична специфіка цього терміна, яку простежуємо в дефініціях, наведених у галузевих словниках юридичних термінів.

Юридичний словник 1974 року тлумачить *біженців* як «осіб, які змушені були залишити місце свого постійного проживання внаслідок яких-небуть соціальних подій (напр., війна, національно-визвольна

боротьба)» (Юридичний, 1974, с. 45). Як бачимо, таке визначення не містить просторової конкретики, а формулювання *місце постійного проживання* є абстрактним і розмитим із точки зору означення адміністративно-територіальної й, відповідно, правової належності особи.

У 2009 році в Словнику цивільного права з'являється наступне визначення юридичного терміна біженець: «особа, яка не є громадянином України і внаслідок цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань» (Грін, 2009, с. 29-30). У цьому визначенні йдеться не про будь-яких біженців, а про біженців із будь-якої країни до України. Таке розуміння вперше було сформульовано в Законі України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» 2001 року (Закон). В цьому визначенні (1) актуалізується країна громадянства (будь-яка відмінна від України), (2) окреслюється територія знаходження особи під час визначення статусу біженця (перебування за межами країни громадянської належності), (3) припускається факт відсутності такого правового статусу особи, як громадянство / підданство, тобто акцентовані юридичні аспекти визначення терміна *біженець*.

У словнику юридичних термінів 2018 року міститься більш узагальнене визначення терміна *біженці*: «особи, що покинули країну, в якій вони постійно проживали (найчастіше країну свого громадянства чи підданства), в результаті переслідувань, військових дій чи інших надзвичайних обставин» (Словник, 2018, с. 10). У двох останніх визначеннях зроблено акцент на структурному елементі правового статусу особи через семи *громадянство*, *підданство*. Саме цей змістовний елемент значення лексеми *біженець* визначає галузеву належність цього термінознака до юридичного дискурсу.

Отже, з юридичної точки зору біженцем є той, хто відповідає двом основним умовам: 1) причина – потерпав від переслідувань, військових дій чи інших надзвичайних обставин; 2) наслідок – покинув країну свого постійного проживання чи громадянства / підданства.

Специфіка деяких жанрів юридичних документів дозволяє уточнювати зміст термінів, які використовуються в конкретних нормативно-правових актах. Такі уточнення є відокремленими структурно-текстовими елементами законодавчого тексту, несуть суттєве нормативне навантаження й використовуються у випадках, коли йдеться про наявність у терміна декількох трактувань (особливо у випадках, коли

термін функціонує в декількох галузях науки) і виникає потреба домовитись про одне із трактувань або єдине розуміння певного терміна в межах конкретного документу. Наприклад, у Законі України «Про біженців» міститься уточнення про те, що під терміном *біженець* розуміється «іноземець (іноземний громадянин чи особа без громадянства), який внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками расової, національної належності, ставлення до релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань вимушений залишити територію держави, громадянином якої він є (або територію країни свого постійного проживання), і не може або не бажає користуватися захистом цієї держави внаслідок зазначених побоювань та щодо якого в порядку та за умов, визначених цим Законом, прийнято рішення про надання йому статусу біженця» (Закон). Разом із терміном *біженець* цей закон містить тлумачення термінів, розуміння яких у межах конкретного документу поглиблює розуміння всього явища: *країна походження біженця, члени сім'ї біженця, посвідчення біженця, пункт тимчасового розміщення біженців* тощо.

Конструкції «*у цьому законі під терміном Х розуміють*», «*у цьому законі терміни вживаються у такому значенні*» надають можливість уводити до юридичного обігу конкретизовані тлумачення, які можуть повністю збігатися зі словниковими, не розповсюджуватися на інші правові документи та ситуативна деталізація значень яких викликана необхідністю окремого нормативно-правового акту.

Отже, термін *біженець* функціонує в багатьох різних терміносистемах і реалізується через це у багатьох комунікативних ситуаціях різних професійних дискурсів, що зумовлює специфіку його значення і наголос на певних змістовних елементах відповідно до конкретної сфери та ситуації вживання. Ці екстралінгвістичні обставини визначають і семантичні акценти терміна.

Юридична термінологія на позначення статусу біженця є специфічним шаром професійної лексики, в якому поєднується опис соціального процесу з юридичними наслідками.

Біженець, вигнанець, виселенець, переміщена особа, переселенець, утікач – ці та інші вербалізатори концепту БІЖЕНЕЦЬ набувають особливих змістів та специфіки когнітивно-дискурсивного функціонування відповідно до умов часу. Дослідження таких особливостей є перспективою подальшого дослідження разом із вивченням сполучуваності й контекстуальних змін концептуалізації цих репрезентантів концепту в мікро- (юридичні тексти різних жанрів) й макроконтекстах (глобальний юридичний дискурс).

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с. **2. Іларіон** (Огієнко І.; митрополит). Етимологічно-семантичний словник

української мови. У 4 т. Т. 1: А-Д / ред. Ю. О. Мулик-Луцик. Вінніпег: Волинь, 1979. 365 с. **3. Карпіловська Є. А.** Кореневий гніздовий словник української мови: гнізда слів з вершинами – омографічними коренями. К.: Укр. енциклопедія, 2002. 908 с. **4. Історія** війн і збройних конфліктів в Україні: Енциклопедичний довідник / Ред. О. І. Гуржій. К.: Вид. гуманіт. л-ри, 2004. 520 с. **5. Енциклопедія** історії України: в 5 т. / ред. В. А. Смолій. К.: Наук. думка, 2003. 688 с. **6. Політологічний** словник / за ред. М. Ф. Головатого, О. В. Антонюка. К.: МАУП, 2005. 792 с. **7. Політична** енциклопедія / ред. Ю. Левенець. Київ: Парлам. вид-во, 2011. 807 с. **8. Камінська О. І.**, Куделько З. Б., Логвінов І. І. Багатомовний тлумачний та перекладний словник дипломатичних термінів. Чернівці: Букрук, 2014. 172 с. **9. Біленький Є. А.**, Дебой В. М., Козловець М. А., Котвицький А. А., Саух І. В., Федоренко В. О., Цибульський В. О., Жаловага В. О. Соціологія: словник термінів і понять. К.: Кондор, 2006. 372 с. **10. Етнократологічний** словник: Енцикл.-довід. слов. / за ред. О. В. Антонюка, М. Ф. Головатого, Г. В. Щокіна. К.: МАУП, 2007. 576 с. **11. Тлумачний** словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи / упор. Л. В. Лохвицька. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 232 с. **12. Кизименко Л. Д.**, Бєдна Л. М. Словник-довідник соціального працівника. Львів: ДЦ МОУ, 2000. 67 с. **13. Юридичний** словник / за ред. Б. М. Бабія, В. М. Корецького, В. В. Цвєткова. К.: Головна редакція УРЕ, 1974. 847 с. **14. Грін О. О.** Словник цивільного права. Ужгород: ПП Данило С. І., 2009. 436 с. **15. Закон** України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». Законодавство України, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3671-17/ed20121129/find?text=%C1%B3%E6%E5%ED%E5%F6%FC. **16. Словник** складних юридичних термінів і визначень / уклад. А. Л. Терещенко, П. О. Ізуїта, І. Г. Орловська, О. О. Фаст. К.: Університет «Україна», 2018. 133 с. **17. Закон** України «Про біженців». Законодавство України, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3818-12/ed20010731/find?text=%E1%B3%E6%E5%ED%E5%F6%FC.

References

1. Busel V. T. (2005). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian]. Kyiv; Irpin: Perun [in Ukrainian]. **2. Ilarion** (Ohiienko I.; mytropolyt). (1979). Etymolohichno-semantychnyi slovnyk ukrainskoi movy [Ukrainian Etymological and Semantic Dictionary]. U 4 t. T. 1: A-D. Vinnipeh: Volyn [in Ukrainian]. **3. Karpilovska Ye. A.** (2002). Korenevyi hnizdovyi slovnyk ukrainskoi movy: hnizda sliv z vershynamy – omohrafichnymy koreniamy [Ukrainian Root Group Dictionary: Groups of Words with Peaks – Homographic Roots]. K.: Ukr. entsyklopediia [in Ukrainian]. **4. Hurzhii O. I.** (ed.). (2004). Istoriia viin i zbroinykh konfliktiv v Ukraini: Entsyklopedychnyi dovidnyk [History of Wars and Armed Conflicts in Ukraine: Encyclopedic Reference]. K.: Vyd. humanit. l-ry [in Ukrainian]. **5. Smolii V. A.** (2003).

Entsyklopediia istorii Ukrainy [Encyclopedia of the History of Ukraine]. V 5 t. K.: Nauk. dumka [in Ukrainian]. **6. Holovatyi M. F.** & Antoniuk O. V. (2005). Politolohichnyi slovnyk [Political Science Dictionary]. K.: MAUP [in Ukrainian]. **7. Levenets Yu.** (2011). Politychna entsyklopediia [Political Encyclopedia]. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian]. **8. Kaminska O. I.,** Kudelko Z. B. & Lohvinov I. I. (2014). Bahatomovnyi tlumachnyi ta perekladnyi slovnyk dyplomatychnykh terminiv [Multilingual Explanatory and Translation Dictionary of Diplomatic Terms]. Chernivtsi: Bukruk [in Ukrainian]. **9. Bilenkyi Ye. A.,** Deboi V. M., Kozlovets M. A., Kotvytskyi A. A., Saukh I. V., Fedorenko V. O., Tsybulskyi V. O. & Zhalovaha V. O. (2006). Sotsiolohiia: slovnyk terminiv i poniat [Sociology: Dictionary of Terms and Concepts]. K.: Kondor [in Ukrainian]. **10. Antoniuk O. V.,** Holovatyi M. F. & Shchokin H. V. (ed.). (2007). Etnokratolohichnyi slovnyk: Entsykl.-dovid. slov. [Ethnocratological Dictionary: Encyclopedic Reference]. K.: MAUP [in Ukrainian]. **11. Lokhvytska L. V.** (comp.). (2017). Tlumachnyi slovnyk-minimum iz sotsialnoi pedahohiky ta sotsialnoi roboty [Explanatory Basic Dictionary of Social Pedagogy and Social Work]. Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian]. **12. Kyzymenko L. D.**, & Biedna L. M. (2000). Slovnyk-dovidnyk sotsialnoho pratsivnyka [Social Worker Dictionary]. Lviv: DTs MOU [in Ukrainian]. **13. Babii B. M.**, Koretskyi V. M. & Tsvietkov V. V. (ed.). (1974). Yurydychnyi slovnyk [Law Dictionary]. K.: Holovna redaktsiia URE [in Ukrainian]. **14. Hrin O. O.** (2009). Slovnyk tsyvilnoho prava [Civil Law Dictionary]. Uzhhorod: PP Danylo S. I. [in Ukrainian]. **15. Zakon** Ukrainy "Pro bizhentsiv ta osib, yaki potrebuiut dodatkovoho abo tymchasovoho zakhystu" [Law of Ukraine "On Refugees and Persons in Need of Additional or Temporary Protection"]. Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3671-17/ed20121129/find?text=%C1%B3%E6%E5%ED%E5%F6%FC [in Ukrainian]. **16. Tereshchenko A. L.**, Izuita P. O., Orlovska I. H. & Fast O. O. (comp.). (2018). Slovnyk skladnykh yurydychnykh terminiv i vyznachen [Dictionary of Complex Legal Terms and Definitions]. K.: Universytet "Ukraina" [in Ukrainian]. **17. Zakon** Ukrainy "Pro bizhentsiv" [Law of Ukraine "On Refugees"]. Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3818-12/ed20010731/find?text=%E1%B3%E6%E5%ED%E5%F6%FC [in Ukrainian].

Матвєєва С. А. Лексема *біженець* як основний вербалізатор концепту БІЖЕНЕЦЬ у сучасному українському юридичному дискурсі

Статтю присвячено вивченню процесу вербалізації концепту БІЖЕНЕЦЬ у сучасній українській юридичній метамові. Метою роботи є дослідження процесу вербалізації концепту БІЖЕНЕЦЬ у сучасному українському юридичному дискурсі. Проаналізований семантичний обсяг лексеми *біженець* у терміносистемах різних наукових галузей, екстралінгвістичні чинники, що впливають на її зміст, специфіка мовної

реалізації когнітивної терміноструктури *біженець* у сучасній українській мові. Для розуміння галузевої специфіки визначення поняття *біженець* застосовано процедуру компонентного аналізу та співставлення семної структури й диференційних семантичних ознак цього термінознака. Встановлено, що термін *біженець* функціонує в багатьох різних терміносистемах і реалізується через це у багатьох комунікативних ситуаціях різних професійних дискурсів, що зумовлює специфіку його значення і наголос на певних змістовних елементах відповідно до конкретної сфери та ситуації вживання. Ці екстралінгвістичні обставини визначають і семантичні акценти терміна. Визначено, що юридична термінологія на позначення статусу біженця є специфічним шаром професійної лексики, в якому поєднується опис соціального процесу з юридичними наслідками. Запропоновано компонентний аналіз термінознака *біженець* як основного вербалізатора концепту БІЖЕНЕЦЬ у межах концептосфери *міграція*. Закладено підвалини для дослідження концепту з урахуванням специфіки розвитку його мовних реалізацій і особливостей поточної дискурсивної ситуації, що дозволяє вийти на рівень розуміння шляхів вербалізації ментальних образів через мовні репрезентації, систематизації мовних способів репрезентації концептів та реконструкції фрагментів професійних мовних картин світу.

Ключові слова: концепт, вербалізатор, юридичний термін, дефініція, біженець.

Матвеева С. А. Лексема *беженец* как основной вербализатор концепта БЕЖЕНЕЦ в современном украинском юридическом дискурсе

Статья посвящена изучению процесса вербализации концепта БЕЖЕНЕЦ в современном украинском юридическом метаязыке. Целью работы является исследование процесса вербализации концепта БЕЖЕНЕЦ в современном украинском юридическом дискурсе. Проанализирован семантический объем лексемы *беженец* в терминосистемах различных научных отраслей, экстралингвистические факторы, влияющие на содержание этого термина, специфика языковой реализации когнитивной терминоструктуры *беженец* в современном украинском языке. Для понимания отраслевой специфики определения понятия *беженец* применена процедура компонентного анализа и сопоставления семной структуры и дифференциальных семантических признаков этого терминознака. Установлено, что термин *беженец* функционирует в различных терминосистемах и реализуется во многих коммуникативных ситуациях разных профессиональных дискурсов, что обусловливает специфику его значения и содержательных элементов в соответствии с конкретной сферой и ситуацией употребления. Эти экстралингвистические обстоятельства определяют и семантические акценты термина. Определено, что юридическая терминология для обозначения статуса беженца является специфическим слоем профессиональной лексики, в котором сочетается описание социального

процесса с юридическими последствиями. Предложено компонентный анализ терминознака *беженец* как основного вербализатора концепта БЕЖЕНЕЦ в пределах концептосферы *миграция*. Заложены основы для исследования концепта с учетом специфики развития его языковых реализаций и особенностей текущей дискурсивной ситуации, что позволяет выйти на уровень понимания путей вербализации ментальных образов через языковые репрезентации, систематизации языковых способов репрезентации концептов и реконструкции фрагментов профессиональных языковых картин мира.

Ключевые слова: концепт, вербализатор, юридический термин, дефиниция, беженец.

Matvieieva S. A. Lexical Unit *Refugee* as the Main Verbalizer of the REFUGEE Concept in Modern Ukrainian Legal Discourse

The article deals with the study of the process of verbalization of the REFUGEE concept in the modern Ukrainian legal metalanguage. The purpose of the work is to study the process of verbalization of the REFUGEE concept in modern Ukrainian legal discourse. The questions of the semantic volume of the *refugee* lexical unit in the terminological systems of various scientific branches, extralinguistic factors affecting the content of this term, the specifics of the language implementation of the refugee's cognitive terminology in modern Ukrainian are analyzed. To understand the professional specifics of the definition of *refugee*, the procedure of component analysis and comparison of the seme structure and differential semantic features of this terminology was applied. It was established that the term *refugee* functions in various terminological systems and is implemented in many communicative situations of various professional discourses, which determines the specificity of its meaning and meaningful elements in accordance with the specific sphere and situation of use. These extralinguistic circumstances also determine the semantic accents of the term. It is determined that legal terminology for designating refugee status is a specific layer of professional vocabulary, which combines a description of the social process with legal consequences. A component analysis of the term *refugee* as the main verbalizer of the concept REFUGEE within the concept sphere MIGRATION is proposed. The foundations have been laid for the study of the concept, taking into account the specifics of the development of its language realizations and the characteristics of the current discursive situation, which allows one to reach a level of understanding the ways of verbalization of mental images through language representations, systematization of language methods for representing concepts and reconstruction of fragments of professional language worldview.

Key words: concept, verbalizer, law term, definition, refugee.

Стаття надійшла до редакції 13.02.2020 р.
Стаття прийнята до друку 13.02.2020 р.
Рецензент – д. філ. н., доц. Н. Є. Леміш